

Лабораторна робота № 7
Тема. Прийняття рішень за умов ризику

Практичне завдання:

Підприємство готується до переходу на нові види продукції, при цьому можливі такі чотири варіанти рішення x_1, x_2, x_3, x_4 , кожному з яких відповідає певний випуск видів продукції чи їх комбінації.

Результат прийняття рішення суттєво залежить від зовнішньої ситуації, яка в певній мірі невизначена. Варіанти ситуації характеризує структура попиту на нову продукцію, яка може бути п'яти типів: $\theta_1, \theta_2, \theta_3, \theta_4, \theta_5$.

Виграш, який характеризує відносну величину результату (прибуток, тис. грн), що відповідає кожній парі поєднання рішення x та ситуації d , представлена в табл. 1 (N – порядковий номер студента у журналі групи).

Таблиця 1

Відносна величина результату (прибуток. тис. грн)

Варіант рішення	Зовнішня ситуація				
	θ_1	θ_2	θ_3	θ_4	θ_5
x_1	75	43	$63 + N/3$	73	67
x_2	59	$64 + N/4$	51	78	45
x_3	73	57	57	$86 - N/2$	72
x_4	$81 - N/2$	66	$43 + N$	37	$35 + 2N$

Відомо, що зовнішня ситуація може реалізуватись, відповідно з ймовірностями:

а) якщо $T=0$, де T – остача від ділення $\left[\frac{N}{3} \right]$: $p_1 = 0,2$, $p_2 = 0,1$, $p_3 = 0,3$, $p_4 = 0,1$, $p_5 = 0,3$;

б) якщо $T=1$, де T – остача від ділення $\left[\frac{N}{3} \right]$: $p_1 = 0,1$, $p_2 = 0,2$, $p_3 = 0,2$, $p_4 = 0,2$, $p_5 = 0,3$;

в) якщо $T=2$, де T – остача від ділення $\left[\frac{N}{3} \right]$: $p_1 = 0,2$, $p_2 = 0,1$, $p_3 = 0,4$, $p_4 = 0,1$, $p_5 = 0,2$.

Потрібно побудувати матрицю ризиків для даного функціоналу оцінювання та знайти таку стратегію підприємства, яка б порівняно з іншими була найбільш вигідною за критерієм:

- 1) Байєса;
- 2) мінімальної дисперсії;
- 3) Севіджа.

Приклад виконання завдання.

Будівельна компанія розглядає будівництво таких альтернативних проектів: елітний будинок в центрі міста x_1 , елітний будинок в спальному районі міста з прибудинковою інфраструктурою (гаражі, дитячий майданчик, паркінг) x_2 , два будинки економ-класу в спальному районі міста x_3 , два будинки економ-класу у передмісті x_4 , котеджне містечко у передмісті x_5 .

Прибутковість кожного з проектів залежить від різних чинників: попиту на елітне житло та житло економ-класу, стану платоспроможності населення, іпотечної політики комерційних банків та НБУ, зміни чинного законодавства щодо оподаткування нерухомості. Експертами-аналітиками виділено 4 стани економічного середовища $\theta_1, \theta_2, \theta_3, \theta_4$, кожен з яких означає певне поєднання чинників, що впливають на прибутковість проектів будівництва.

Прибутковість (млн. грн) кожного з проектів залежно від станів економічного середовища задана наступним функціоналом оцінювання, який наведено в табл. 2.

Таблиця 2

Відносна величина результату (прибуток. тис. грн)

Проекти будівництва	Стани зовнішнього середовища			
	θ_1	θ_2	θ_3	θ_4
x_1	15	19	17	10
x_2	18	12	14	14
x_3	10	12	16	18
x_4	14	10	20	10
x_5	16	20	12	16

Потрібно побудувати матрицю ризиків для даного функціоналу оцінювання та знайти таку стратегію підприємства, яка б порівняно з іншими була найбільш вигідною за критерієм:

- 4) Байєса, якщо відомий розподіл ймовірностей настання станів економічного середовища: $p_1 = 0,3, p_2 = 0,1, p_3 = 0,4, p_4 = 0,2$;
- 5) мінімальної дисперсії;
- б) Севіджа.

Розв'язок.

У випадку, коли множина стратегій суб'єкта керування $X = \{x_1, x_2, \dots, x_m\}$ та множина станів економічного середовища $\Theta = \{\theta_1, \theta_2, \dots, \theta_n\}$ є дискретними, функціонал оцінювання задається матрицею, елементами якої є f_{ij} – кількісна оцінка рішення x_i ($x_i \in X$) при умові, що економічне середовище перебуває у стані θ_j ($\theta_j \in \Theta$).

У випадку, що розглядається функціонал оцінювання F має позитивний інгредієнт, оскільки намагаються досягти $\max_{x_i \in X} \{f_{ij}\}$ (прибутковості), тому записуємо $F = F^+ = \{f_{ij}^+\}$.

Функція ризику визначається як лінійне перетворення позитивного заданого інгредієнта функціоналу оцінювання до відносних одиниць вимірювання. Для $F = F^+$, коли мають зафіксований стан економічного середовища $\theta_j \in \Theta$ знаходять величину

$$I_j^{\max} = \max_{x_i \in X} \{f_{ij}^+\}, (i = \overline{1, m}, j = \overline{1, n}).$$

Функція ризику тоді визначається у вигляді:

$$r_{ij} = I_j^{\max} - f_{ij}^+, (i = \overline{1, m}, j = \overline{1, n}).$$

Для задачі, що розглядається функція ризику має вигляд (табл. 3).

Таблиця 3

Функція ризику (ризик, тис. грн)

Проекти будівництва	Стани зовнішнього середовища			
	θ_1	θ_2	θ_3	θ_4
x_1	3	1	3	8
x_2	0	8	6	4
x_3	8	8	4	0
x_4	4	10	0	8
x_5	2	0	8	2

Якість рішення, яке приймається, а також методика його прийняття залежить від ступеня інформованості суб'єкта керування.

Критерій Байєса також називають критерієм середньозваженого (сподіваного) прибутку, затрат, ризику тощо.

Згідно з критерієм Байєса у випадку, коли $F = F^+$, оптимальним рішенням x_i^* вважається таке, для якого математичне сподівання відповідного вектора оцінювання досягає найбільш можливого значення, тобто x_i^* знаходять виходячи з умови:

$$x_i^* = \max_{x_i \in X} B^+(x_i, P) = \max_{x_i \in X} M(F_i^+) = \max_{x_i \in X} \sum_{j=1}^n p_j f_{ij}^+.$$

Для кожного рішення x_i ($i = \overline{1, 5}$) знаходимо величини $B^+(x_i, P)$ як математичне сподівання всіх можливих значень даного проекту при кожному стані економічного середовища (табл. 4).

А оптимальне рішення x_i^* за критерієм Байєса віднайдемо як максимальне значення серед знайдених $B^+(x_i, P)$:

$$x_i^* = \max_{x_i \in X} B_i^+ = \max_{x_i \in X} \{15, 2; 15, 0; 14, 2; 15, 2; 14, 8\} = 15, 2 = B_1^+ = B_4^+.$$

Таблиця 4

Рішення за критерієм Байєса (прибуток. тис. грн)

Проекти будівництва	Стани зовнішнього середовища				$V^+(x_i, P)$
	θ_1	θ_2	θ_3	θ_4	
x_1	15	19	17	10	15,2
x_2	18	12	14	14	15,0
x_3	10	12	16	18	14,2
x_4	14	10	20	10	15,2
x_5	16	20	12	16	14,8

Отже за критерієм Байєса оптимальними є x_1^* та x_4^* (вони є еквівалентними рішеннями), тобто будівельній компанії слід реалізувати перший (елітний будинок центрі міста) або четвертий (два будинки економ-класу у передмісті) проекти. Для прийняття остаточного рішення доцільно застосувати інші критерії прийняття рішень.

Критерій мінімальної дисперсії. Оптимальне рішення x_i^* задовольняє умову:

$$x_i^* = \min_{x_i \in X} D^-(x_i, P),$$

де $D^-(x_i, P) = \sum_{j=1}^n p_j (f_{ij}^+ - V^+(x_i, P))^2$ – величина дисперсії для рішення x_i .

Для кожного рішення x_i ($i = \overline{1,5}$) знаходимо величини $D^-(x_i, P)$ (табл. 5).

Таблиця 5

Рішення за критерієм мінімальної дисперсії(прибуток. тис. грн)

Проекти будівництва	Стани зовнішнього середовища				$V^+(x_i, P)$	$D^-(x_i, P)$
	θ_1	θ_2	θ_3	θ_4		
x_1	15	19	17	10	15,2	8,16
x_2	18	12	14	14	15,0	6,0
x_3	10	12	16	18	14,2	9,96
x_4	14	10	20	10	15,2	17,76
x_5	16	20	12	16	14,8	6,56

А оптимальне рішення x_i^* за критерієм мінімальної дисперсії віднайдемо як мінімальне значення серед знайдених $D^-(x_i, P)$:

$$x_i^* = \min_{x_i \in X} D_i^- = \min_{x_i \in X} \{8,16; 6,0; 9,96; 17,76; 6,56\} = 6,0 = D_2^-.$$

Отже за критерієм мінімальної дисперсії оптимальними є x_2^* , тобто будівельній компанії слід реалізувати другий (елітний будинок в спальному

районі міста з прибудинковою інфраструктурою (гаражі, дитячий майданчик, паркінг)) проект. Для прийняття остаточного рішення доцільно застосувати інші критерії прийняття рішень.

Критерій мінімального ризику Севіджа. Цей критерій відповідає принципів мінімаксу. Початковим моментом для використання критерію Севіджа є перехід від функціоналу оцінювання F^+ до матриці ризику R^- . Тоді слід приймати рішення:

$$x_1^* = \min_{x_i \in X} \max_{\theta_j \in \Theta} r_{ij}^-.$$

Застосуємо критерій Севіджа до функції ризику (табл. 3). Результати запишемо у табл. 6

Таблиця 6

Рішення за критерієм Севіджа (ризик, тис. грн)

Проекти будівництва	Стани зовнішнього середовища				$\max_{\theta_j \in \Theta} r_{ij}^-$
	θ_1	θ_2	θ_3	θ_4	
x_1	3	1	3	8	8
x_2	0	8	6	4	8
x_3	8	8	4	0	8
x_4	4	10	0	8	10
x_5	2	0	8	2	8
$\min_{x_i \in X} \max_{\theta_j \in \Theta} r_{ij}^-$					8

Отже за критерієм Севіджа оптимальними є x_1^* , x_2^* , x_3^* та x_5^* (вони є еквівалентними рішеннями), тобто будівельній компанії слід реалізувати перший (елітний будинок центрі міста), другий (елітний будинок в спальному районі міста з прибудинковою інфраструктурою (гаражі, дитячий майданчик, паркінг)), третій (два будинки економ-класу в спальному районі міста) або п'ятий (котеджне містечко у передмісті) проекти.

Оскільки проект x_1^* є оптимальним за критерієм Баєйса та за критерієм Севіджа, а проект x_2^* є оптимальним за критерієм мінімальної дисперсії та критерієм Севіджа, то будівельній компанії слід реалізувати перший (елітний будинок центрі міста) та другий (елітний будинок в спальному районі міста з прибудинковою інфраструктурою (гаражі, дитячий майданчик, паркінг)) проекти.

Контрольні питання

1. Що таке функція ризику?
2. Назвіть класи інформаційних ситуацій. дайте характеристику кожній інформаційній ситуації.
3. Що таке критерій прийняття рішень?
4. Які критерії прийняття рішень використовуються в полі 1-ої інформаційної ситуації?
5. Які критерії прийняття рішень використовуються в полі 2-ої інформаційної ситуації?
6. Які критерії прийняття рішень використовуються в полі 3-ої інформаційної ситуації?
7. Які критерії прийняття рішень використовуються в полі 4-ої інформаційної ситуації?
8. Які критерії прийняття рішень використовуються в полі 5-ої інформаційної ситуації?
9. Які критерії прийняття рішень використовуються в полі 6-ої інформаційної ситуації?